

MERJENJE IN KORELATI CELOSTNE RELIGIOZNOSTI V KATOLIŠKEM OKOLJU

Povzetek. *Izhodišče je pojem multidimenzionalnosti religioznosti C. Glocka in R. Starka. Koncept je, ob prilagajanju prevladujočemu katoliškemu okolju l. 2000, anketno preizkušen pri študentih mariborske in bratislavske univerze. Ugotovljene so le sledi dimenzionalnosti, nekoliko izraziteje v drugem vzorcu. Prevladovala je enodimenzionalnost religioznosti. Ob upoštevanju, da je koncept Glocka in Starka teoretično veljaven (ob odstranitvi intelektualne dimenzije religioznosti, ki je vsebovana v ideološki), smo oblikovali sumacijsko lestvico za merjenje celostne religioznosti v dveh okoljih. Merjenja so potrjena kot veljavna, čeprav pocenjujejo meritve z drugimi instrumenti. Veljavnost instrumenta je nadalje dokazana z izrazitimi korelacijami s pričakovanimi družbenimi in psihološkimi korelati religioznosti. Prebivanje v večjem mestu razveljavlja pričakovan vpliv drugih družbenih spremenljivk v mariborskem vzorcu, vpliv družbenih spremenljivk v Bratislavi pa je manj jasen.*

Ključni pojmi: *merjenje, religioznost, celostna religioznost, dimenzije religioznosti, korelati religioznosti, avtoritarnost*

Uvod

V sociologiji in psihologiji religije je veliko naporov vloženih v ugotavljanje ustreznih indikatorjev, merskih instrumentov, velikosti intervalov, medsebojnih povezanosti dimenzij religioznosti itd. Vendar, kljub zanimivim in plodnim teoretičnim prizadevanjem, ostaja religioznost element zavesti in vedenja, ki ga je težko analitično razčleniti. Naj omenimo nekatere, ki imajo status najbolj znanih: zdrava zavest (optimizem, ekstrovertna in s srečo zapolnjena religioznost) v nasprotju z boleznim duhom (pesimizem, potrto, žalostna zavest religioznega) (W. James, 1902), doktrinarna pravovernost v nasprotju z osebnim in zasebnim izražanjem, čaščenjem in spoštovanjem Boga (G. Lenski, 1961), avtoritarna religioznost (s podrejanjem zapolnjena) v nasprotju s produktivno, humanistično religioznostjo (kjer je Bog simbol človekovih moči in potrjevanja) (E. Fromm, 1950), dobesedno razumevanje verskih resnic v nasprotju z mitološko religioznostjo (iskanje globinskega pomena Boga) (R. Hunt, 1972), ekstrinzična (kjer je religioznost sredstvo za

* Dr. Sergej Flere, profesor na Univerzi v Mariboru.

dosego nekega drugega psihičnega in družbenega cilja) v nasprotju z intrinzično religioznostjo (ki je sama sebi cilj) (G. Allport, 1966, Hood, 1996: 10-12).

Tukaj se bomo omejili na preverjanje le enega tovrstnega prizadevanja, in sicer prizadevanje, ki ima klasičen pomen in status v sociologiji in psihologiji religije: poskus Glocka in Starka (<1965> - kasneje razdelani v številnih drugih poskusih s strani J. Faulknerja, G. DeJonga >1966>, gl. D. Wulffa, 1991: 210). To konceptualizacijo so preverjali predvsem v ZDA, večinoma pri protestantih, čeprav ni načelnega razloga, da je ne bi bilo možno uporabiti pri drugih religijah, ker gre za konceptualizacijo religioznosti na visoki ravni splošnosti, lahko bi rekli univerzalnosti. Torej, čeprav so neposredni indikatorji, ki so jih ti avtorji uporabljali, bili saturirani s protestantskim naukom in prakso, ni razloga, da o teh elementih religioznosti ne bi bilo možno govoriti v katoliških, pa tudi nekrščanskih terminih.

Ta poskus ugotavljanja dimenzionalnosti ima drugačen značaj od že omenjenih, ker je usmerjen k ugotavljanju domnevno univerzalnih komponent religioznosti in ne k pojasnjevanju tipov religioznosti, kar je bistvo in smisel že omenjenih. Bistvo stališča C. Glocka in R. Starka, kar zadeva vsebino religioznosti, je, da ta vsebuje 5 univerzalnih komponent/razsežnosti: 1. ideološko, ki se nanaša na sprejetje nauka (beseda "ideološka" v našem kontekstu ni popolnoma ustrezna, ker meri skoraj izključno na politično ideologijo in bi morda bilo bolj ustrezno govoriti o "živeči dogmatiki") in pozitiven čustveni odnos do le-tega, 2. intelektualno, ki se nanaša na seznanjenost z verskim naukom, brez nujnega pozitivnega čustvenega odnosa do le-tega, 3. ritualno razsežnost/versko prakso, ki se nanaša na izvajanje predpisanih obredov (izvajanje vedenj in del, ki domnevno ugajajo bogu, z njimi pridobimo milost), 4. izkustveno razsežnost, ki se nanaša na obstoj verskih izkustvenih doživetij (zaznave prisotnosti boga, zaznave njegovih sporočil, vse do zaznave, da je subjekt božje sredstvo, da izvaja njegove ukaze - te stopnje intenzitete so redke) in 5. posledičnostno razsežnost, ki se nanaša na izvajanje verskih predpisov v življenju oz. spoštovanje verske morale (Glock in Stark, 1965: 18-67). Prišlo je do številnih poskusov ugotavljanja, ali je v empirični religioznosti možno ločevati te dimenzije. Prva kasnejša izkustvena ugotovitev pri preizkusih te teorije je bila, da intelektualna razsežnost ni samostojna, da je že vsebovana kot sestavina religioznosti (gre za sprejetje nauka kot notranje sestavine osebnosti, seznanjenost pa je predpostavka) v ideološki, tako, da se z njo več ne operira. Torej proučevali bomo le štiri dimenzije, za katere lahko brez zadržka rečemo, da so teoretično relevantne tudi za naše okolje: sprejetje nauka (tako intelektualno kot čustveno), obredje, doživetje in izvajanje verskih predpisov se tudi pri nas pojavljajo kot relevantne komponente religioznosti, oz. tak način opazovanja pojava religioznosti prispeva k analitičnosti in popolnosti tega pojma.

Cilj naše raziskave je ugotoviti, kako se kaže ta operacionalizacija v dveh prevladujoče katoliških okoljih, ali se dimenzije ločujejo, kot bi izhajalo iz predpostavke Glocka in Starka, in kako funkcionira sumacijski instrument, sestavljen iz elementov omenjenih komponent in sicer v odnosu do drugih instrumentov za merjenje religioznosti, med dvema okoljema in do predpostavljanih družbenih in psiholoških korelatov religioznosti. Cilj je tudi deskriptivnega značaja, nanaša se na ugotovitev obsega religioznosti v opazovanih okoljih.

Metodologija

V naši raziskavi iz l. 2000 smo študentom Univerze v Mariboru (N = 495) in Univerze v Bratislavi (N = 405) ponudili trditve, ki sodijo v ideološko, ritualno, izkustveno in posledičnostno dimenzijo. Vzorca sta bila le delno reprezentativna, čeprav je bila uveljavljena kvotna reprezentativnost spolov in fakultet. Gre za dokaj homogeno populacijo v pomenu družbenega položaja. Same trditve so bile prilagojene okoliščini, da je v obeh primerih šlo za srednjeevropsko, prevladujoče katoliško okolje, za "latinski vzorec" (vzorec prevlade katolicizma, ob zgodovini boja med klerikalizmom in antiklerikalizmom).

Vprašalnik je obsegal večje število religioških instrumentov (lestvic, ki naj bi kazale na posamezne dimenzije religioznosti, ki tukaj niso predstavljene) in domnevnih družbenih in psiholoških korelatov religioznosti.

Ugotovitve

Glej frekvence na posamezna vprašanja v prilogi.

a. Povezanost dimenzij. Najprej nas zanima, kako se kaže povezanost trditev in komponent, ki izhajajo iz Glockovega in Starkovega pojmovanja celostne religioznosti. Povprečje korelacijskih koeficientov znotraj podleštvic (ideološke, ritualne, izkustvene in posledičnostne) je naslednja:

Tabela 1: Povprečje korelacijskih koeficientov znotraj posameznih dimenzij religioznosti.

	POVPREČJE C KOEFICIENTOV	
	Mariborski vzorec	Bratislavski vzorec
Trditve, ki sodijo v ideološko podleštvo	.465	.592
Trditve, ki sodijo v ritualno podleštvo	.499	.568
Trditve, ki sodijo v podleštvo izkustva	.579	.474
Trditve, ki sodijo v posledičnostno podleštvo	.384	.411
Vse trditve, ne glede na to v katero podleštvo sodijo	.473	.385

Ugotovitve iz mariborskega vzorca kažejo na pomembno notranjo konsistentnost podleštvic. Ta konsistentnost je nekoliko nižja pri posledičnosti, zaradi nizke frekvence strinjanja s trditvami 46 in 47. Ti trditvi sta teoretično utemeljeni, vendar empirično "ne živita" kot del religioznosti večjega dela vernikov: prva (46) je pravzaprav element klasične avtoritarnosti in jo najdemo pri Adornu in sodelavcih, druga pa je sporna politično posledičnostna komponenta religioznosti in cerkvenosti (Flere, v Toš et al.: 2000: 109-146). Glede trditve št. 46 se je isto izkazalo pri bratislavskih respondentih (tudi pri njih se je ta element vezal na avtoritarnost, ne pa na religioznost v pomenu faktorske analize), trditev št. 47 pa se je pojavila v faktorju religioznosti. V obeh vzorcih je šlo pri slednji trditvi za zelo majhno število respondentov, ki se je strinjalo, kar otežuje faktorsko analizo.

Kljub visoki konsistentnosti podleščvic ne moremo govoriti o tem, da gre Mariboru za empirično ločljive dimenzije religioznosti, zaradi zadnjega koeficienta, ki se nanaša na ta vzorec in ki izpričuje, da je religioznost v bistvu enodimenzionalna. Koeficient bi bil še višji, če bi izločili trditve 46 in 47. Tudi nismo našli elementov za potrjevanje prevlade ideološke komponente nad ostalimi, kot so trdili nekateri avtorji (Clayton in Gladden: 1974: 139), saj so ostali elementi na enak način povezani z generalnim faktorjem.

Naše ugotovitve na bratislavskem vzorcu (trditve 35 in 37 so iz tehničnih razlogov opuščene) so nekoliko bližje potrditvi empirične utemeljenosti koncepcije Glocka in Starka. Povprečja korelacijskih koeficientov znotraj skupin trditev (štiri dimenzije) so vedno visoka, hkrati pa so vedno višja znotraj teh skupin kot za lestvico kot celoto. Vendar tudi tukaj avtoritarnostna trditev 46 ni vezana na ostale. Korelacija vseh elementov je tudi visoka, vendar nižja od koeficientov za podleščvice.

Faktorizacija (uporabili smo metodo principalnih komponent in nerotiran postopek) je pokazala dokaj jasen vzorec tako na mariborskem kot na bratislavskem vzorcu. Komponenta št. 1 na mariborskem vzorcu pojasnjuje 48.6% variance, na bratislavskem pa celih 50.0%. Komponenta št. 2 pojasnjuje 10.2% oz. 10.6% variance. Komponenta št. 3 pojasnjuje 6.0% oz. 6.1% variance. Velikost komponente št. 1 dovoljuje, da jo imenujemo splošni faktor religioznosti, komponento št. 2 velja imenovati homofobična avtoritarnost, komponento št. 3 (pod Eigen-vrednostjo = 1), lahko na mariborskem vzorcu povezujemo s trditvijo 36 (ki se nanaša na cerkvenost, izhaja iz podleščvice ritualnosti), na bratislavskem vzorcu pa je sploh ni možno povezovati z nobeno vsebino.

Tabela 2: Prikaz faktorjske matrice.

Komponenta	Mariborski vzorec			Bratislavski vzorec	
	1	2	3	1	2
Trditev					
31.	.719			.657	
33.	.724			.821	
34.	.824			.842	
36.	.530		-.643	.586	
37.	.786			.811	
39.	.720			.795	
40.	.814			.795	
42.	.690			.622	
43.	.790			.717	
45.	.659			.702	
46.	.325	.737		.292	.765
47.	.626			.811	

Komponentni matrici v dveh vzorcih sta druga drugi podobni. Ugotovljena je prisotnost generalnega faktorja in njegov ogromen pomen za posamezne trditve. Analiza potrjuje, da imamo opravka z izkustveno enodimenzionalnim pojavom, z

veliko notranjo konsistentnostjo, brez sledi večdimenzionalnosti v pomenu Glocka in Starka. To ne pomeni, da konceptualizacija teh avtorjev nima teoretičnega pomena, da ni teoretično relevantna, temveč pojavi sprejemanja vere (nauka), ritualnosti, posledičnosti eksistirajo v simbiozi. Ob tem trditev št. 46 ni del posledičnosti v opazovanih skupinah (temveč se v drugih analizah veže na avtoritarost). Nedvomno, da je bolj direktno navezana na avtoritarost, Shaver in Robinson trdita v svojem preglednem metodološkem delu, da je religioznost vedno empirično navezana nanjo (1999: 434).

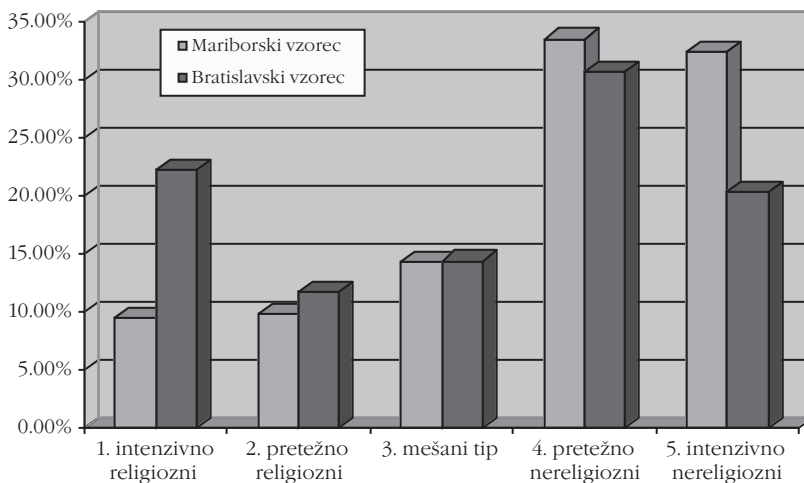
b. Sumiranje celostne religioznosti. Da bi ocenili obseg in pogojenost religioznosti bomo vzeli iz vsake podlestvice eno trditev (ki je izrazito zapolnjena z generalnim faktorjem) in jih oblikovali v lestvico religioznosti. To so trditve "Do konca sveta bo prišlo skladno z Božjo voljo" (34), "Vsako nedeljo hodim k maši" (37), "Pogostoma čutim bližino Boga" (4), in "Splav ni nič drugega kot umor" (45). Glede na visoko saturiranost z generalnim faktorjem religioznosti in glede na kulturne okoliščine verskega življenja, na katero se nanašajo lahko trdimo, da gre tukaj za proučevanje celostne religioznosti (zajema veljavne indikatorje vernosti, obrednosti, doživetja/izkušnje in posledičnosti/morale - tudi cerkvenost je zajeta v trditvi 37). Stopnja konsistentnosti lestvice je visoka, lestvica je homogena, čeprav trditve teoretično spadajo v ideološko, ritualno, izkustveno in posledičnostno dimenzijo religioznosti. Povezanost interkorelacij je visoka, zlasti kadar opazujemo intenzivno strinjanje in intenzivno (popolno) zavračanje 4 trditev je ujemanje nadpolovično. Določena izjema je trditev 45, kar izhaja iz njene nekoliko nižje sprejetosti. C koeficienti pri interkorelacijah so v vseh primerih nad 0.6.

Pričakovati je nižji obseg religioznosti glede na posamezne standardne instrumente za merjenje religioznosti, ne le ker gre za sumacijski postopek, temveč tudi, ker gre za nekatere trditve, ki pomenijo dokaj intenzivno religioznost, ki ni nujno razširjena in del običajnostne, še manj folklorne religioznosti. Vendar nam saturiranost z generalnim faktorjem religioznosti pove, da so to zelo veljavni indikatorji. Poleg tega lahko domnevamo, da naš postopek sega dlje od vprašanj, kjer gre za golo deklarativnost. Študentke in študentje iz naših vzorcev so takole razporejeni:

Tabela 3: Prisotnost religioznosti pri mariborskih in bratislavskih študentkah in študentih.

	Mariborski vzorec	Bratislavski vzorec
1. intenzivno religiozni	9.5%	22,2%
2. pretežno religiozni	9.9%	11.7%
3. mešani tip	14.3%	14.4%
4. pretežno nereligiozni	33.5%	30.6%
5. intenzivno nereligiozni	32.4%	20.3%

Graf 1: Prisotnost religioznosti pri mariborskih in bratislavskih študentkah in študentih.

Razlika med dvema vzorcema je potrjena tudi prek splošnega povprečja: bratislavski študentje so bolj religiozni kot njihovi mariborski kolegi, razlika pa je izrazita: povprečja kažejo razliko med 3.13 (Bratislavke in Bratislavci) in 3.69 pri Mariborčankah in Mariborčanih (kjer bi 1 pomenilo popolno religioznost vseh in 5 popolno nereligioznost vseh).

Ko gre za mariborski vzorec, kljub zadržku, ki je bil podan, utegnejo te številke nekoliko presenetiti, glede na dosedanje ugotovitve, iz katerih bi izhajalo, da so mariborski študentje pretežno religiozni. Vendar imamo pri našem sumacijskem instrumentu opravka s totaliteto religioznosti, pri čemer je v mešanem tipu prisoten precejšen obseg elementov religioznosti in jih lahko štejemo za religiozne v standardnem pomenu besede. Izbrali smo elemente, ki so ne samo faktorsko zapolnjeni, temveč tudi nimajo izrazito nizkih frekvenc. Tudi s posledičnostno sestavino naše lestvice je tako, da se z njo strinja več kot ena četrtnina mariborskih respondentov, kar je največ med posledičnostnimi trditvami. Pri bratislavskih študentih pa je strinjanje še izrazitejše in predstavlja relativno večino odgovorov (okoli dve petini). Pravzaprav je pri vseh 4 opazovanih trditvah strinjanje pri bratislavskih študentih precej višje, za okoli 10 odstotnih točk.

Tako opazovana religioznost je močno odvisna od predpostavljenih dejavnikov, tudi pri študentski populaciji, za katero vemo, da je veliko bolj homogena od splošne populacije, saj so si generacijsko blizu in so izpostavljeni šolanju na visoki stopnji.

c. Odnos do t.i. Roterjevega vprašanja V slovenskih raziskavah religioznosti ima klasičen status vprašanje, ki ga v programu SJM uporabljajo od l. 1968 in ki omogoča longitudinalnost. Vprašanje se glasi: "Ali bi nam lahko zaupali, če ste verni (religiozni) ali ne, in ali obiskujete verske obrede ali ne?" (t.i. Roterjevo vprašanje)

Vprašanje je sicer nekoliko metodološko sporno, zaradi svojega double barrell značaja, vendar je longitudinalnost precejšnja prednost in tudi double barrell značaj se lahko preseže s členitvijo odgovorov. Glede na to, da je t.i. Roterjevo vprašanje pridobilo nek značaj standarda v slovenskem merjenju religioznosti, smo primerjali naše ugotovitve s tistimi, pridobljenimi s pomočjo t.i. Roterjevega vprašanja na istem vzorcu. (Odgovore na Roterjevo vprašanje smo sumirali v večje skupine).

Tabela 4: Razširjenost vernosti, ugotovljena s pomočjo Roterjevega instrumenta celostne religioznosti in s pomočjo sumacijske lestvice (mariborski vzorec)

(C = 0.577)

	Intenzivno religiozni	Pretežno religiozni	Mešani tip	Pretežno nereligiozni	Intenzivno nereligiozni	Povprečje v vzorcu
Veren	100	98	92	63	21	
	16	16	22	35	11	61
Ne more reči	0	2	6	25	34	
	0	1	4	41	54	20
Neveren	0	0	1	19	80	
	0	0	1	10	42	17
Brez odgovora	0	0	1	3	4	
	0	0	8	39	46	
Povprečje	10	10	14	34	33	

(v odstotkih)

Raven C koeficienta kaže na visoko povezanost, vendar je ujemanje rezultatov najjasneje le med neverno deklariranimi in intenzivno religioznimi v pomenu naše lestvice, kjer je 80% tistih, ki se po Roterju deklarirajo za neverne, tudi v smislu našega instrumenta nereligioznih. V nasprotju s tem, tisti, ki se po Roterju deklarirajo za verne, samo v eni tretjini primerov sodijo med religiozne po našem postopku (16%+16%). Tudi če k temu dodamo 22%, ki po našem sodijo v mešani tip, kar tudi gre šteti kot precejšen obseg prisotnosti religioznosti v nekem standardnem pomenu (glede na precejšnjo vsebnost nekih prvin religioznosti), je to še vedno v seštevku le nekaj nad absolutno polovico tistih, ki se po Roterju, na nek način, deklarirajo za verne. Kako pojasniti to razhajanje? Prvič, mi merimo celostno religioznost na neki globinski ravni, neodvisno od tega kar o sebi menijo respondenti. Respondenti imajo nižje kriterije o tem, kaj je vernost. Drugič, verjetno lahko govorimo ob tem tudi o prevladujoči družbeni zaželenosti deklariranja vernosti. Respondenti govorijo o sebi kot o verujočih ne samo na podlagi skromnih standardov o tem, kaj utegne tvoriti religioznost, temveč tudi na podlagi tega kaj bi utegnulo biti družbeno zaželeno. Verjetno smo priča spremenjenim okoliščinam glede tega, kaj je družbeno zaželeno. Tretjič, naša ugotovitev meri celostnost, ki je pa pri mariborskih študentkah in študentih relativno nizka oz. prihaja do razhajanja, do erozije: če se pojavi en element, se ne pojavlja nujno tudi drugi, tretji in četrti.

V nasprotju z zgornjo ugotovitvijo o tem razhajanju pa lahko ugotovimo, da se vsi intenzivno religiozni v pomenu našega instrumenta nahajajo med vernimi v pomenu Roterjevega instrumenta, enako kot skoraj vsi pretežno religiozni.

Med intenzivno nereligioznimi je še petina tistih, ki bi v pomenu Roterja sodili med verne, med pretežno nereligioznimi pa celo absolutna večina (61%). To kaže, da je naš instrument veliko strožji.

d. Tip naselja in celostna religioznost. Lahko opazujemo vpliv tipa naselja v katerem respondenti stalno prebivajo. Tu se izkaže precejšen vpliv. Gre omeniti, da je klasifikacija naselij sporna tako teoretično, kot tudi na Slovenskem. Razdelitev mesto - vas je idealnotipskega značaja, vsebuje številne pomanjkljivosti, zlasti v današnjih pogojih dnevne gibljivosti. Poleg tega je Slovenija relativno majhna, vsebuje pa tudi tradicijo majhnega urbanega naselja "trga". Gre še dodati, da smo se oprli na subjektivne ocene respondentov glede tega, kam sodi naselje v katerem stalno prebivajo (čeprav smo navedli relativno lahko zaznavno razliko med urbani naselji do in nad 5 000 prebivalci).

Glede na tip naselja, v katerem stalno prebivajo, se kaže jasna razlika v prisotnosti skrajnih razredov nereligioznosti in religioznosti:

Tabela 5: Razmerje med tipom naselja in celotno religioznostjo (mariborski vzorec).

	Intenzivno religiozni	Pretežno religiozni	Mešani tip	Pretežno nereligiozni	Intenzivno nereligiozni
Vas	12	11	18	35	24
Primestje/mesto do 5000	8	11	13	36	33
Mesto nad 5000 prebivalci	6	7	9	30	47
Povprečje	10	10	14	34	33

C = .266

(v odstotkih)

Korelacijska povezanost se pri mariborskih respondentih kaže zlasti pri skrajnih razredih: čeprav intenzivna religioznost ni omejena na vaška okolja, se podvoji verjetnost, da jo bomo našli v tem okolju (v primerjavi z večjim mestom). Enako velja za intenzivno nereligioznost. Vsi trije srednji razredi so bolj navzoči v mestih (obeh tipov), manj pa na vasi.

Tudi pri bratislavskih respondentih se kaže ista povezava (tam imamo sicer relativno majhno število respondentov, ki prihajajo iz primestja ali manjšega mestnega naselja (22), vendar isti povezavi lahko sledimo pri intenzivni religioznosti in pri intenzivni nereligioznosti (pri slednji je trikrat bolj verjetno, da bodo prihajali iz mesta večjega od 5 000 prebivalcev <Bratislava sama> kot s podeželja). Vzorec je nekoliko manj izrazit kot mariborski, vendar še vedno jasen, C = .283.

e. Izobrazba matere in celostna religioznost. Kot enega glavnih indikatorjev družbenega položaja smo vzeli izobrazbo staršev. Ta ima prednost, da je linearen (stopnja šolanosti se dviguje), vendar je v razmerju do drugih indikatorjev družbenega položaja ta morda preveč "kognitiven" oz. se nanaša na kulturno dimenzijo slojevitosti, zanemarja pa gmotni status, za katerega je domnevati, da je marsikdaj v neskladju z izobrazbo.

Izobrazbo staršev smo opazovali ločeno: doseženo izobrazbeno raven matere in raven očeta.

Dosežena raven šolske izobrazbe staršev intenzivno korelira s prisotnostjo nereligioznosti pri naših mariborskih respondentih.

Tabela 6: Dosežena izobrazba matere in razširjenost religioznosti v okviru mariborskega vzorca študentk in študentov.

C = .327

	Intenzivno religiozni	Pretežno religiozni	Mešani tip	Pretežno nereligiozni	Intenzivno nereligiozni	Povprečje v vzorcu
Do 4 raz. OŠ	40	0	0	60	0	1
Osemletka	18	16	22	22	23	21
Srednja šola	8	53	13	37	33	57
Več kot srednja šola	4	10	10	35	46	20
Povprečje v vzorcu	10	10	14	34	33	

(v odstotkih)

Korelacijska povezava se jasno kaže pri prvem in zadnjem stolpcu: v prvem primeru intenzivna nereligioznost izrazito upada z rastjo izobrazbe matere, v slednjem pa intenzivna nereligioznost intenzivno raste. V teku štirih izobrazbenih razredov (od tistih, pri katerih so matere dokončale le do 4. l. o.š. do tistih z višjo od srednje šole) upade intenzivna religioznost na eno desetino (od 40% prisotnosti na 4% prisotnosti), intenzivna nereligioznost pa se dvigne od odsotnosti do skoraj ene polovice študentov in študentk pri katerih ima mati izobrazbo višjo od srednje. V sredini (glede intenzitete religioznosti, v srednjih treh razredih) ni vzorca, ne kaže se neka tendenca. Vendar pa gre za majhno število mater z dokončanimi največ 4 razredi osnovne šole. Zelo podobna je slika, kadar gre za izobrazbo očeta, kjer je C = .330.

Ta povezava je precej klasična oz. standardna v raziskovalnih izsledkih: izobrazba in religioznost sta praviloma inverzno povezani spremenljivki (razen v ZDA). Vendar pri nas ne gre za razlike pri izobrazbi samih vprašancev, temveč njihovih staršev, kar bi kazalo še na večjo povezanost kot jo v svojih raziskovalnih izsledkih ugotavlja npr. Toš (Toš et al.: 1999: 46, 55, saj gre pri njem gre za izobrazbo respondentov samih, ne pa njihovih staršev. Iz tega je možno sklepati, da je naš instrument še bolj občutljiv do domnevne socialne determinacije, ki bi naj izvirala iz izobrazbe). Podobna je slika pri bratislavskem vzorcu.

Še bolj jasna je podoba, če opazujemo povprečja intenzitete religioznosti, glede na izobrazbo staršev. Povprečna religioznost upada z dvigom izobrazbe tako pri materi kot pri očetu:

Tabela 7: Dosežena izobrazba staršev in povprečje religioznosti

	Mariboski vzorec		Bratislavski vzorec	
	Oče	Mati	Oče	Mati
Do 4 raz. OŠ	2.8	2.8		
Osemletka	3.1	3.1	2.20	2.83
Srednja šola	3.8	3.8	2.95	3.02
Več kot srednja šola	4.1	4.1	3.34	3.37
Povprečje v vzorcu	3.7	3.7	3.1	3.1

(v odstotkih)

Ni podlage za kakršnokoli hipotezo o večjem vplivu matere ali očeta v socializacijskem smislu, čeprav so matere nekoliko manj povprečno šolane kot očetje, čeprav bi se iz bratislavskih podatkov moglo kaj takega sklepati, vendar je število nizko izobraženih staršev tam absolutno majhno.

Ali povezava med izobrazbo matere in razširjenostjo religioznosti vzdrži, če jo kontroliramo z rezidencialnim statusom in z gmotnim stanjem družine?

Tabela 8: Dosežena izobrazba matere in razširjenost religioznosti pri v večjem mestu stanujočih

C = .220

	Intenzivno religiozni	Pretežno religiozni	Mešani tip	Pretežno nereligiozni	Intenzivno nereligiozni
Do 4 raz. OŠ	Zanemarljivo				
Osemletka	7	7	14	14	57
Srednja šola	7	7	7	32	45
Več kot srednja šola	2	7	12	29	50
Povprečje v vzorcu	6	7	9	30	47

(v odstotkih)

Kolikor je možno presojati na podlagi sedaj zmanjšane števila (N = 140), vpliv izobrazbe matere skoraj izgine, ko ga kontroliramo s tipom naselja: znotraj večjega mesta skorajda ni zaznati vpliva izobrazbe matere: le pri intenzivno religioznih in pretežno nereligioznih zaznamo neko variiranje skladno s pričakovanji, pri razredu intenzivno nereligioznih pa tega ni zaznati, kljub pričakovanjem.

Če vpliv izobrazbe matere kontroliramo z drugim elementom družbenega položaja, gmotnim stanjem družine, in opazujemo samo tiste študente, ki svoj družinski položaj ocenjujejo kot nadpovprečen, ugotovimo, da to ne odstrani vpliva izobrazbe. Povezanost izobrazbe se še vedno kaže, čeprav razred intenzivno religioznih popolnoma izginja iz slike. Zlasti pri intenzivno nereligioznih se kaže povezanost z izobrazbo matere: število raste od 14% pri tistih, katerih matere so dokončale osemletko, do dve tretjini pri tistih, katerih matere so dokončale več kot srednjo šolo. C = .421.

Torej življenje v velikem mestu je tisti dejavnik, ki koncentrira družbeni vpliv. Ta vpliv se kaže prek gmotnega položaja, prek izobrazbe in prek drugih družbenih značilnosti in indikatorjev. Znotraj našega nabora indikatorjev pa v mestnih okoliščinah življenja drugi domnevni družbeni dejavniki nimajo jasnejšega vpliva.

Ali to velja tudi za življenje na podeželju. Število mariborskih respondentov in respondentk tam živečih tvori polovico vseh (N=247). Religioznost je tu nekoliko višja (M=3.49). Tukaj se vpliv izobrazbe matere kaže kot izredno diskriminativen, $C = .347$. Upadanje intenzivne religioznosti je od 100% pri respondentih, pri katerih imajo matere največ 4 razrede osnovne šole do 9% pri tistih, ki imajo opravljene stopnje nad srednjo. Ista tendenca se kaže tudi pri pretežni religioznosti. Nasprotna tendenca se kaže pri intenzivni nereligioznosti, kjer se številka dviguje od 15% do 50%. Drugod ne zaznamo povezanosti, vendar tudi to zadostuje, da lahko z gotovostjo govorimo, da izobrazba vpliva v povezavi s tipom prebivališča. Mestne okoliščine odpravijo ali konsumirajo druge družbene vplive, na vasi pa živijo pravzaprav različni ljudje: tisti, ki so del vaškega z vero prežetega okolja, praviloma manj izobraženi, in tisti, ki so izobraženi, na vaško okolje nenavezani in verjetno delajo v mestu. Pri njih je prebivanje na vasi morda stvar izbire. Njihov način življenja opredeljuje izobrazba, ali pa se njihov življenjski slog vsaj kaže prek njihove izobrazbe.

Torej življenje v mestnem okolju odstrani večji del vpliva izobrazbe matere (in staršev), zaznavani gmotni položaj (ki utegne biti tudi subjektivna slika), pa veliko manj.

Na bratislavkem vzorcu iz omenjenega razloga tega ni možno jasno zaznati.

f. Gmotni položaj in celostna religioznost. Gmotni položaj je pomemben indikator družbenega položaja nasploh, pri religiji utegne biti pomemben, če bi šlo za kompenzatorno funkcijo religije kot razlago religioznosti (K. Marx, R. Strark), čeprav pri nas verjetno o tem ne bi mogli govoriti direktno, temveč le o razširjenosti verske kulture v posameznih družbenih okoljih. Izprašancem smo zastavili vprašanje o gmotnem položaju njihove družine v obliki ocene premoženjskega stanja njihove družine v odnosu do družbenega povprečja stanja, kar seveda dovoljuje subjektivno pristranost. Dobili smo podatke, ki kažejo, da so intenzivna religioznost, pretežna religioznost in mešani tip bolj razširjeni pri tistih, ki svoj položaj ocenjujejo kot neugoden, obratno je pa pri obeh razredih nereligioznosti.

Tabela 9: Ocena gmotnega položaja družine in razširjenost celostne religioznosti (mariborski vzorec)

	Intenzivno religiozni	Pretežno religiozni	Mešani tip	Pretežno nereligiozni	Intenzivno nereligiozni	Povprečje v vzorcu
Nadpovprečen	0	7	11	36	47	15
Povprečen	10	10	15	34	31	81
Podpovprečen	25	19	25	19	19	3
Povprečje v vzorcu	10	10	15	34	33	

(v odstotkih)

Prisotnost religioznosti in neodločnosti pri mariborskih respondentih upada z rastjo zaznane ugodnosti gmotnega položaja: kolikor bolj intenzivna religioznost, toliko je jasnejša povezava. Kadar imamo opravka z nereligioznostjo, se kaže kore-

lacija v obratni smeri: bolj je intenzivna pri intenzivni nereligioznosti. Ponovno se kaže, da sta intenzivna religioznost in nereligioznost najjasneje povezana z družbenimi korelati, ki se nedvomno kažejo kot dejavniki. Tokrat se tudi neodločni umeščajo v isti blok z religioznimi, kar ni bilo jasno, kadar je šlo za izobrazbo matere.

Ali gmotni položaj še vpliva, če kontroliramo rezidencialni status? Zgoraj smo opazili, da izobrazba matere nima vpliva, kadar opazujemo mestno mladino. Ali to velja tudi za gmotni položaj?

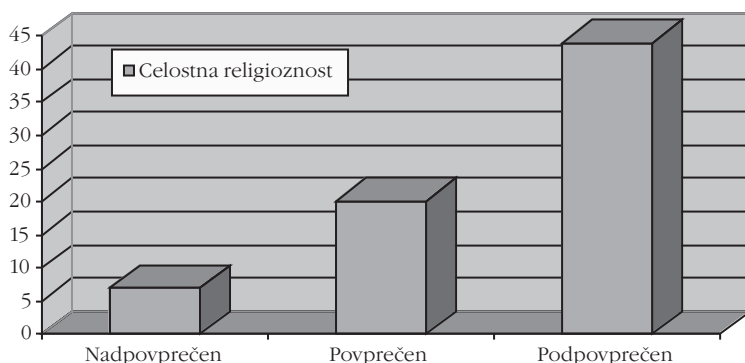
Tabela 10: Ocena gmotnega položaja družine in razširjenost celostne religioznosti pri v večjem mestu stanujočih študentkah in študentih v okviru mariborskega vzorca.

C=246

	Intenzivno religiozni	Pretežno religiozni	Mešani tip	Pretežno nereligiozni	Intenzivno nereligiozni
Nadpovprečen	0	10	23	19	33
	0	3	9	24	65
Povprečen	100	90	77	79	65
	8	9	10	32	41
Podpovprečen	Nepomembno				
Povprečje v vzorcu	6	7	9	30	47

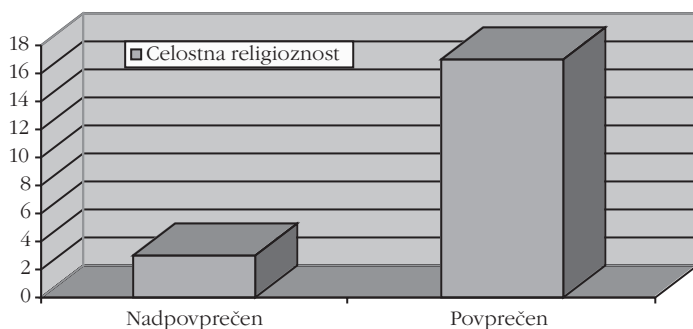
(v odstotkih)

Graf 2: Ocena gmotnega položaja družine in razširjenost celostne religioznosti (mariborski vzorec)

(v odstotkih)

Graf 3: Ocena gmotnega položaja družine in razširjenost celostne religioznosti pri v večjem mestu stanujočih (mariborski vzorec)

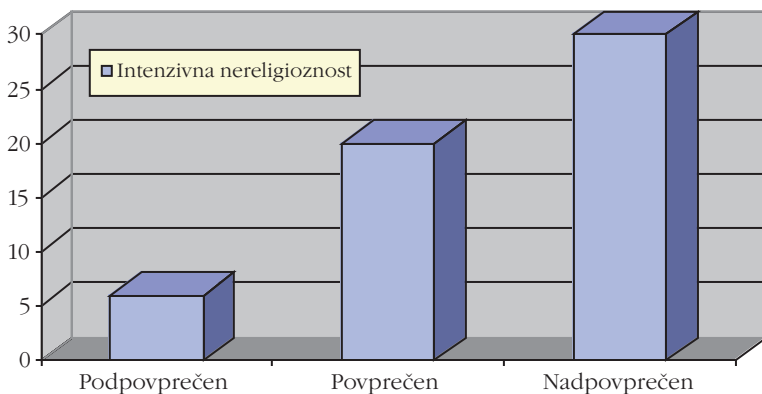

(v odstotkih)

V mestnem okolju se kažejo razlike glede gmotnega statusa: prvič, študentje podpovprečnega statusa skoraj izginejo iz slike. Intenzivno religiozni se pojavljajo samo pri tistih povprečnega statusa; tudi pretežna religioznost je pogostejša pri tistih s povprečnim statusom. V nasprotju s tem pa so intenzivno nereligiozni bolj pogosti pri tistih z nadpovprečno ocenjenim statusom. Razlike se kažejo približno enako ostro kot v vzorcu kot celoti, čeprav s povprečjem religioznosti še nekoliko nižjim ($M=4.0$).

Pri bratislavskih respondentih zaznamo povezanost med gmotnim položajem in religioznostjo samo ko gre za intenzivno nereligioznost. V ostalih razredih glede na religioznost ni zaznati sistematske razlike:

Graf 4: Intenzivna nereligioznost glede na gmotni položaj (bratislavski vzorec)

(v odstotkih)

Še na en način bomo opazovali medsebojno povezanost korelatov v prispevanju k variaciji na liniji nereligioznost-religioznost pri študentih. Opazovali bomo samo mariborske študente tako, da bomo izločili samo tiste, ki imajo matere s stopnjami izobrazbe iznad srednje (višja in visoka - 106 respondentov, kar že omogoča analizo). Med takšnimi skoraj ni tistih, ki bi svoj gmotni položaj ocenili kot podpopprečen (2). Lahko pa opazujemo razliko v razširjenosti religioznosti med tistimi, ki ocenjujejo gmotni položaj kot povprečen in nadpovprečen. Tu intenzivno religiozni izginjejo iz slike. Pretežno religioznih je tako malo, da ni možno ničesar sklepati. Ugotavljamo, da je mešani tip nekoliko bolj razširjen pri študentih s povprečnim kot z nadpovprečnim gmotnim stanjem (3% : 14%), vendar gre za majhne absolutne številke, tako da temu ne moremo z gotovostjo pripisati pomena. Zlasti ker pri pretežni religioznosti sploh ni povezave. Jasna povezava med gmotnih stanjem in religioznostjo se pokaže le pri intenzivni nereligioznosti, ki je jasno nižja pri izprašanih z nadpovprečnim položajem (50%), kot pri tistih s povprečnim (37%), če so matere visoko izobražene. Torej ob kontroli tega dejavnika zaznamo le še majhen samostojen prispevek gmotnega statusa in sicer le, če gre za intenzivno nereligioznost, popolno odsotnost religioznosti. $C = 0.244$.

Vendar se moramo tudi v tem primeru vprašati, ali ne gre za kak drugim element družbenega položaja. Zato bomo opravili multivariatno kontrolo tudi z rezidencionalnim statusom. Opazovali bomo samo izprašance, ki živijo v mestu z več kot 5000 prebivalci. Ali se bo še kazal vpliv gmotnega statusa? Lahko ugotovimo, da dejavnik rezidencionalni status še dopušča precej vpliva gmotnemu statusu.

Tabela 11: Ocena gmotnega položaja družine in razširjenost celostne religioznosti pri respondentih stanujočih v mestu z nad 5000 prebivalci (mariborski vzorec)

	Intenzivno religiozni	Pretežno religiozni	Mešani tip	Pretežno nereligiozni	Intenzivno nereligiozni
Nadpovprečen	0	3	9	24	65
Povprečen	8	9	10	32	41
Podpovprečen	0	0	0	50	0
Povprečje v vzorcu	6	7	9	30	47

(v odstotkih)

Ugotovimo lahko, da slika ni jasna: intenzivno religioznih ne najdemo pri nadpovprečno premožnih, intenzivno nereligiozne pa najdemo številnejše pri nadpovprečno premožnih. To bi kazalo na nadaljevanje vpliva gmotnega stanja, tudi neodvisno od rezidencionalnega statusa. Vendar nas moti situacija pri pretežni religioznosti, ki je, v nasprotju s s splošno tendenco višje religioznosti pri pripadnikih nižjih slojev, bolj prisotna pri gmotno povprečnih kot nadpovprečnih (gre pa za majhno absolutno število).

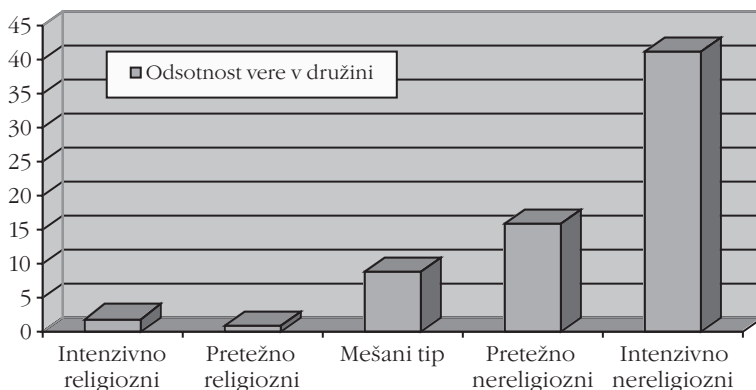
Torej multivariatna kontrola z dvema spremenljivkama ločeno kaže, da je samostojni vpliv gmotnega položaja morda malenkosten. V obeh primerih je sicer zaznaven, vendar če bi ti kontrolni spremenljivki (izobrazbo matere in rezidencional-

ni status) združili in opazovali samo respondente stanujoče v velikem mestu in visoko izobrazbo matere, bi vpliv gmotnega statusa popolnoma izginil.

g. Verska socializacija in celostna religioznost. Verska socializacija in vzgoja sta nedvomno važen dejavnik v oblikovanju osebnosti, tudi kadar ima nepričakovane učinke. V našem primeru mariborske študentske populacije, kjer religioznost zelo variira v odvisnosti od družbenih obeležij, bi bilo presenečenje, če se ta spremenljivka ne bi pokazala kot zelo diskriminativna, kar zadeva razširjenost celostne religioznosti.

Študente smo vprašali, ali je religija bila prisotna v družinskem življenju v času njihovega otroštva. S tem je nakazana celota družinskega življenja (socializacija), ne pa samo vzgoja. Dobljen je razpored odgovorov, ki kaže, da je socializacija, glede na prisotnost vere, pravzaprav neločljiv element v odnosu na njihove nazore, organsko povezana s celostno religioznostjo. $C = 0,577$. Predstavili bomo samo odgovore, ki kažejo, da vera sploh ni bila prisotna.

Graf 5: Odsotnost vere v družini in razširjenost celostne religioznosti v okviru mariborskega vzorca študentk in študentov.

(v odstotkih)

Versko življenje kot del družinskega vsakdanjika je razširjeno. Odsotnost, ki je zgoraj prikazana, se nanaša na eno petino izprašancev. Odsotnost verske socializacije je zelo povezana z odsotnostjo religioznosti same, gre za jasen dvig odsotnosti vzporedno s približevanjem k intenzivni nereligioznosti izprašancev, tako da pri dobrih dveh petinah intenzivno nereligioznih izprašancev verskega elementa v družinskem vsakdanjiku sploh ni bilo, v nasprotju z religioznimi, kjer takšnih (kjer bi versko življenje bilo popolnoma odsotno) skorajda ni. Zveza se kaže tudi pri tistih, kjer je "vera prevevala družinsko življenje" in v negativnem pomenu (kot pri grafično predstavljenem primeru) pri tistih, kjer je vera bila "prisotna predvsem ob praznikih" (čeprav zveza tukaj ni tako jasna). Torej samo "prevevanje vere" s precejšnjo gotovostjo pelje v religioznost, v našem pomenu besede.

h. Avtoritarnost in celostna religioznost. Poleg družbenih značilnosti bomo pozornost usmerili k enemu dejavniku psihološkega značaja. V literaturi se najpogosteje omenja avtoritarnost kot korelat empirične religioznosti (v nasprotju z verskim naukom, ki utegne biti neavtoritar in celo nasproten avtoritarnemu, na kar je opozarjal že E. Fromm, ki je nekak predhodnik ideje o avtoritarni osebnosti (Adorno et al.: 1950). Avtoritarnost smo opazovali prek 6 trditev iz klasičnega nabora. Elementi so sumirani v lestvico Likertovega tipa in krostabulirani s celostno religioznostjo.

Tabela 12: Avtoritarnost in celostna religioznost (mariborski vzorec)

C= .279

	Intenzivno religiozni	Pretežno religiozni	Mešani tip	Pretežno nereligiozni	Intenzivno nereligiozni
Avtoritarni	19	25	22	19	16
Mešani tip	10	11	15	35	29
Neavtoritarni	3	3	11	31	52
Povprečje v vzorcu	9	10	14	34	33

(v odstotkih)

Čeprav koeficient kontingence ni visok za celostno religioznost (ki vsebuje tudi vedenjske vzorce) in za domnevne globlje plasti osebnosti (avtoritarnost), je pa pomemben, ko upoštevamo, da gre za pojave na različnih ravneh ugotavljamo, da je zveza jasna in precej izrazita. Pri dveh kategorijah religioznih je število avtoritarnih nesorazmerno visoko, število neavtoritarnih pa nesorazmerno nizko. Nesorazmerje je izrazito, tako, da je število neavtoritarnih pri obeh razredih religioznih zelo nizko. Pri mešanem tipu glede na religioznost (kjer tudi obstajajo jasne ne samo sledi, temveč pogostoma tudi pomembne prvine religioznosti) in pri obeh razredih nereligioznih pa se povezava kaže v obratni smeri. Število avtoritarnih je pomembno pod povprečjem, čeprav je povsod zaznavno.

To zvezo bomo nakazali tudi prek primerjave povprečij. Če je prisotnost celostne religioznosti pomeni 1, prisotnost popolne nereligioznosti pa 5, potem se povprečna prisotnost te religioznosti pri vseh posameznih razredih prisotnosti avtoritarnosti kaže tako-le:

Neavtoritarni:	4.26
Mešani tip:	3.61
Avtoritarni:	2.87
Povprečje:	3.69

Kot je pričakovati, je povprečje nagnjeno v smeri nereligioznosti in samo pri avtoritarnem osebnostnem tipu naletimo na prevlado religioznih sestavin. Tudi pri mešanem tipu glede na avtoritarnost je podoba nagnjena k nereligioznosti.

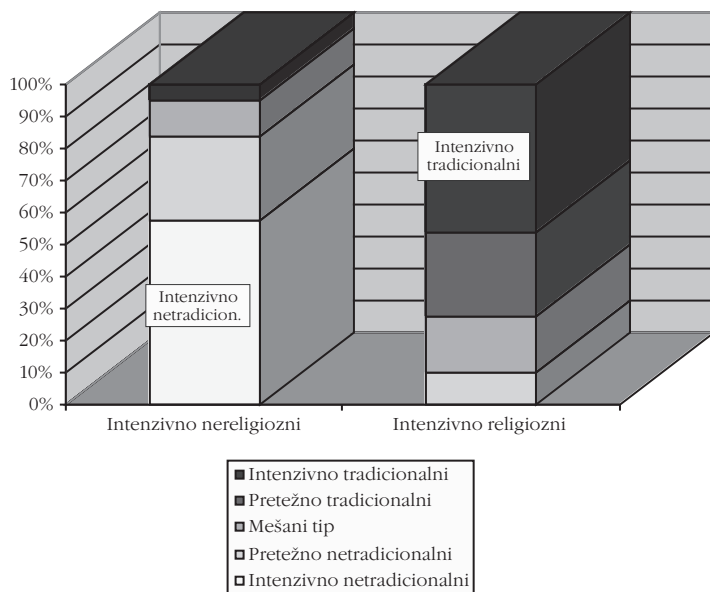
Seveda, na ravni tako sumiranih povprečij ni pričakovati zelo jasnih razmerij, vendar je slika nedvosmiselna: avtoritarnost in religioznost sta povezana pojava. Vprašamo se le lahko, kaj bi pokazala multivariatna analiza s socialnimi obeležji: ali

sta oba pojava pravzaprav izraz elementov družbenega položaja na katerega smo nakazali.

Ni pa povezave med antisemitizmom in celostno religioznostjo. Takšno povezavo bi bilo teoretično pričakovati (saj naj bi antisemitizem bil izraz avtoritarnosti), vendar pri naših mariborskih respondentih antisemitizma skoraj ni (strinjanje <oba razreda> z antisemitiskimi trditvami se giblje do 6%).

i. Tradicionalizem in celostna religioznost. Pričakovali bi jasno vez med celostno religioznostjo in tradicionalizmom, skupkom nazorov in vedenjskih vzorcev, ki poudarja pomen preteklosti, jo dviguje na raven vrednote in norme. Mi smo sumirali tri trditve, ki se nanašajo na preteklost v tem pomenu ("Običaje je treba spoštovati tudi, kadar drugi menijo, da nimajo nikakršnega pomena", "Naši predniki, čeprav manj izobraženi, so bili bolj modri kot današnji ljudje" in "Dekle naj v zakon vstopi nedolžno, saj so k temu težili naši predniki"), ki so se izkazale kot homogene, in oblikovali sumacijsko lestvico tradicionalizma. Križanje s podatki o celostni religioznosti je dalo sliko, kjer v srednjih treh razredih glede na religioznost ni povezave, pri intenzivno religioznih in pri intenzivno nereligioznih pa je povezava izazita ($C = .746$).

Graf 6: Razširjenost religioznosti glede na tradicionalizem v okviru mariborskega vzorca študentk in študentov.

(v odstotkih)

Slika je izrazita prav takrat, ko jo oblikujemo s 5 razredi glede na prisotnost tradicionalnosti, saj pri intenzivno religioznih sploh ni intenzivnega zavračanja tradicionalnosti, pri intenzivno nereligioznih pa sploh ni intenzivnega strinjanja s tradicionalnostjo. Pri intenzivno religioznih prevladuje intenzivna tradicionalnost

(57%), pri intenzivno nereligioznih pa prevladuje intenzivno zavračanje tradicionalnosti (celo 64%). Zanimivo je, da pri pretežno religioznih, pri mešanem tipu glede na religioznost in pri pretežno nereligioznih ni povezave, pri dveh skrajnih razredih pa je povezava izrazita. To kaže, da utegne religioznost v zmernih stopnjah biti ločena od tradicionalnosti, popolna prisotnost in popolna odsotnost religioznosti pa je skorajda nujno povezana vsaj z neko stopnjo tradicionalnosti.

Sklep

Izhajajoč iz Glock-Starkovega pojmovanja dimenzionalnosti religioznosti (1965) nismo mogli ugotoviti, da bi bile te dimenzije izkustveno faktorsko ločene. Največje število trditev, ki so se nanašale na katerokoli dimenzijo religioznosti, se je jasno oblikovalo v generalni faktor religioznosti. Na podlagi tega je bil oblikovan sumacijski instrument, s katerim smo merili religioznost, ki je upošteval vse komponente in smo ga imenovali "celostna religioznost." Ta je kazal relativno nizko raven religioznosti pri obeh skupinah študentov (Maribor in Bratislava). Metoda ugotavljanja celostne religioznosti kaže na nižji obseg religioznosti, ker upošteva več komponent, praktično vse relevantne (v našem primeru tudi cerkvenost, prek ritualnosti) in kot taka da sliko, ki je sicer zelo povezana s standardnimi instrumenti za meritve, vendar nižje, ker gre za celost in ne predvsem za to, kaj izprašanci menijo o svoji vernosti.

Na podlagi teh ugotovitev, zlasti za mariborski vzorec, ki je bil predmet detajlnejših analiz, lahko sklepamo, da je naša metoda merjenja religioznosti ne samo teoretično ustrezna (skladno z Glockom in Starkom), temveč tudi kaže, da je z izrazitim koreliranjem s predpostavljenimi družbenimi in psihološkimi spremenljivkami empirično veljavo, na ta način tudi ima pomembno zanimivost, če ne tudi metodološko veljavnost. Domnevam, da vsaj delno odpravlja vpliv družbene zaželenosti pri merjenju religioznosti (vsebuje večje število trditev, nekatere se nanašajo na konkretna vedenja, druge na nazore, tretje na moralna stališča, vključena je tudi cerkvenost itd.) Izrazitost in jasnost vpliva domnevnih družbenih in psiholoških korelatov terja nadaljno preverjanje, zlasti v smeri multivariatne analize ter analize poti (path analysis, lizrel analiza). Lahko bi opravili analizo poti izhajajoč od tipa naselja, prek izobrazbe staršev, prek gmotnega položaja staršev, prek socializacije, da bi ugotovili oz. pojasnili obseg in intenziteto navzočnosti celostne religioznosti.

**PRILOGA:
DEL VPRAŠALNIKA S FREKVENČNO RAZPOREDITVIJO ODGOVOROV**

(Roterjevo vprašanje)

9: "Ali bi nam lahko zaupali, če ste verni (religiozni), ali ne, in ali obiskujete verske obrede, ali ne?" "Could you trust us, as to whether you are religious and whether you visit religious rituals, or not?"

1. Sem veren in redno, vsako nedeljo obiskujem verske obrede	28,6	13,7
2. Sem veren in pogosto, vsdaj enkrat mesečno, obiskujem verske obrede	8,3	9,1
3. Sem veren in le včasih, ob praznikih in posebnih priložnostih obiskujem verske obrede	12,5	31,6
4. Sem veren in ne obiskujem verskih obredov	10,0	5,9
5. Ne morem reči, ali sem veren ali ne, čeprav obiskujem verske obrede	3,7	8,9
6. Ne morem reči, ali sem veren ali ne, in ne obiskujem verskih obredov	11,0	11,6
7. Nisem veren, vendar ne obiskujem verskih obredov	0,5	0,6
8. Nisem veren in ne obiskujem verskih obredov	22,5	11,6
9. Ne morem odgovoriti	1,7	1,6

Ideološka dimenzija - Ideological Dimension (Stark in Glock, 1965)

31. "Čudeži opisani v Bibliji so dobesedno in popolnoma resnični." - Biblical miracles are literally and entirely true."

	++	+	?	-	-
8.1	4.212.2	10.3	36.2 33.8	21.5 17.1	21.5 34.0

32. "Božje odpuščanje šele sledi pokori." "God's forgiveness only follows penitence."

	++	+	?	-	-
	13.7 7.2	17.8 16.9	30.8 35.1	13.4 11.1	22.5 29.0

33. "Bog deluje in bo še naprej deloval v zgodovini." - God acts and will continue to act in history."

	++	+	?	-	-
	34.5 21.5	21.8 25.8	25.4 28.4	4.2 8.5	13.7 15.5

**34. "Do konca sveta bo prišlo v skladu z Božjo voljo." - "The end of the world will come about in compliance with God's will."

	++	+	?	-	-
	25.4 11.5	8.8 8.5	32.5 29.4	9.5 11.7	23.0 38.5

35. "Bog je stvarnik vesolja in pred Njim bom nekega dne odgovarjal." - "God is the creator of the universe and I will be answerable to him one day."

	++	+	?	-	-
	- 12.5	-12.1	-30.2	-9.1	- 35.4

Ritualna dimenzija - Ritual Dimension (Glock in Stark, 1965)

36. "Nemogoče je razviti versko življenje izven Cerkve." - "It is impossible to develop religious life outside the church."

++	+	?	-	-
7.6 5.2	10.0 11.7	7.6 17.5	28.9 25.6	45.2 39.5

**37. "Vsako nedeljo hodim k maši." - "I go to church every sunday."

++	+	?	-	-
23.5 12.7	8.3 7.4	3.9 3.2	11.0 16.1	51.0 60.0

38. "Molitev je redni del mojega vsakdanjika." - "Prayer is part of my everyday life."

++	+	?	-	-
-12.7	-13.5	-3,4	-18.1	-51.1

39. "Sklenitev zakonske zveze naj se vsekakor opravi pred duhovnikom." - "The marriage ceremony should certainly be carried out with a priest."

++	+	?	-	-
14.9 27.6	16.4 22.1	12.7 12.7	21.5 13.5	33.5 23.7

Izkustvena dimenzija - Experiential Dimension (Glock in Stark, 1965)

**40. "Pogostoma čutim bližino Boga." - "I often feel being close to God."

++	+	?	-	-
9.3 10.3	28.6 19.5	20.0 16.9	15.6 21.5	25.2 31.4

41. "Včasih čutim strah do Boga." - "I sometimes feel the fear of God."

++	+	?	-	-
3.4 5.6	24.4 15.7	23.7 17.5	19.1 22.1	27.9 38.4

42. "Vera, ki ustvarja zaupanje, kjer bi sicer prišlo do negotovosti, je nujna v življenju." - "Religion, which creates trust, in situations which would otherwise bring about uncertainty, is essential in life."

++	+	?	-	-
25.7 13.5	37.7 31.4	16.6 27.0	7.6 14.1	9.8 12.7

43. "Religija mi daje tolmačenje življenja, do katerega ne bi mogel priti po razumski poti." - "Religion offers me an interpretation of life, which I could not achieve by the intellectual way."

++	+	?	-	-
8.3 7.4	20.0 13.7	23.0 22.1	20.3 22.3	26.7 33.4

Posledična dimenzija - The Consequential Dimension (Glock in Stark, 1965)

44. "Spolni odnosi izven zakonske zveze so pregrešni." - "Sexual relations outside wedlock are sinful."

++	+	?	-	-
11.5 5.6	9.3 7.4	10.8 8.5	19.8 12.9	48.2 65.2

**45. "Splav ni nič drugega kot umor." - "Abortion is nothing else but murder."

++	+	?	-	-
23.5 17.3	15.2 8.5	16.4 15.9	23.0 19.3	21.3 38.6

46. "Homoseksualce je treba preganjati kot navadne kriminalce." - "Homosexuals should be prosecuted as ordinary criminals."

++	+	?	-	-
0.2 1.8	0.7 1.0	6.8 6.4	16.4 17.7	75.8 72.6

47. "Na volitvah je treba glasovati za stranke, ki imajo razvidno versko obeležje." - "At elections, one should vote for parties which have an evident religious characteristic."

++	+	?	-	-
2.2 0.6	4.9 3.8	13.0 8.2	23.0 18.1	56.5 69.0

Legenda: Podatki levo v vsakem stolpcu se nanašajo na bratislavski vzorec. Podatki desno in krepko poševno pa se nanašajo na mariborski vzorec.

LITERATURA

- Adorno, Th. Et al. (1950): *The Authoritarian Personality*, New York: Harper.
- Clayton, R. R. in Gladden, J.W. (1974): *The multidimensionality of religion: toward demythologizing a sacred artefact*, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 13, 135-143.
- Hood, J. R. et al. (1996): *The Psychology of Religion. An Empirical Approach*, New York: The Guilford Press.
- Glock, Ch. In Stark, R. (1965): *Religion and Society in Tension*, Chicago: Rand McNally.
- Robinson, J. in Shaver, P. (eds.) (1999): *Measures of Social Attitudes*, San Diego: Academic Press.
- Toš, N. et al (1999): *Podobe o cerkvi in religiji (na Slovenskem v 90-ih)*, Ljubljana FDV.
- Wulff, D. (1991): *Psychology of Religion. Classic and Contemporary Views*. New York: John Wiley and Sons.